

Осьмачка Тодось Степанович

Біографія (2)

Народився Тодось Осьмачка 4 травня 1895 року в селі Куцівка на Черкащині в родині сільського робітника Степана, який працював у маєтку поміщика Терещенка, а потім самотужки здобув фах і славу хорошого ветеринара. З великого гурту своїх дітей батько спромігся дати середню освіту лише найстаршому синові — Тодосю. Вищу Осьмачка здобував уже самотужки. Замолоду Осьмачка вчителював у народних школах. Під час світової війни за свою поему "Думи солдата" був відданий під військово-політичний суд. Але революція внесла свої корективи. З 1920 року він інструктор з підготовки робітників освіти в Кременчуку. Навчається в Київському Інституті народної освіти (так тоді звався університет). В студентські роки почалася його участь у літературному житті. Спершу він був членом Асоціації Письменників (АСПИС), яку очолював Микола Зеров, а потім "Ланки" (МАРС), до якої входили Г.Косинка (найближчий товариш Осьмачки), Б.Антоненко-Давидович, Є.Плужник, В.Підмогильний.

Перша збірка поезій Т.Осьмачки "Круча" з'явилася друком 1922 року, засвідчивши "може, одну з найнадійніших сил", писав С.Єфремов у "Історії українського письменства". Її відзначала глибина образності, блискуча народна мова та епічний стиль дум. 1925 року виходить друга книжка поезій — "Скитські вогні", яку можна було б назвати гімном українському степові:

Гей, степе мій,
Підпер ти ріками моря,
Щоб не схитнулися вони
На ниви хлібороба...

Поет прагне образно простежити історичний шлях України — пройти "по шляху віків" і таким чином усвідомити, куди ж летить новий вік, і як буде стелитися доля українського народу. Поета огортають тривожні передчуття нових кривавих збурень, які зачалися в ідилічних пейзажах. Та він зберігає віру в можливість утримання рівноваги завдяки утвердженню сильного "Сьогодні". Однак те "сьогодні" накочується на нього страшними звістками із рідного села Куцівки від батька, який просить чим-небудь допомогти, бо в селі голод, а вози з мертвими риплять сільськими дорогами, як журавлі. Осьмачка-студент також голодний і обдертий, з мізерним заробітком за вчителювання в одній із київських шкіл, вимітає цвілі крихти хліба з шухляд, і прагне виповісти гірку пісню рідного села:

А ті ж крихти, в ногах живі,
З стола небес
Хай рідний вітер на папір
Мені зідме!

Разом із побратимами з "Ланки" Тодось Осьмачка поділяє біль і тривогу за долю

українського села. Любить і поважає Павла Тичину, щоправда не раз дорікаючи йому за незрозумілі компроміси. Радить "взяти у торбину запасу та ходити по селах, а потім уже комінтерн воспівати. А то добре, сидівши в Києві, обклавшись книжками, бути революціонером". На останній закид Тичина образився. Можливо й через те, що Тодось Осьмачка дорікав йому за помітне "позичання" в нього образів. 1922 року Тичина записав: "Осьмачку не люблю. Хай собі він буде геній, а не я — не в тім річ".

Останньою книгою Осьмачки, яка була надрукована в підрадянській Україні, була збірка "Клекіт" (Київ, 1929). Вона побачила світ у розпал підготовки процесу над українською інтелігенцією — Спілкою Визволення України, коли ідеологічний прес затискав індивідуальну свободу творчості, до абсурду були розпалені літературні суперечки.

У цій збірці Осьмачка друкує вірш "Деспотам", в якому звертається до закутого в ланці, працюючого свого народу, який годують у казармах на заріз і чию працю забирають "розбоєм в білий день", передрікає йому падіння "під кригу ланцюгів" і спів "присмаглими губами чужих пісень із городів". Осьмаччині книжки підтвердили прогноз Сергія Єфремова про нього, як про "одну з найнадійніших сил" серед тодішнього літературного молодняку. Після Шевченка, він вище за будь-кого іншого підняв у поезії могутній і трагічний образ українського селянства, що було найбільшою рушійною силою революції, а потім стало найбільшою її жертвою... Цій трагедії він надав космічних вимірів.

У 1930 році ще вийшов друком Осьмаччин переклад Шекспірового "Макбета", а поему "Дума про Зінька Самгородського" так і не була надрукована. Пізніше вона ввійшла до збірки "Сучасникам" (1943). Тим часом криваві тридцять років вже забрали перших близьких друзів поета — Григорія Косинку, Дмитра Фальківського, Валеріана Підмогильного. Хвиля доносів у вигляді літературно-критичних статей затаврувала й самого Осьмачку: "ворог народу", "бандит". Він розумів, що на нього чекає трагічна доля його друзів. Рятуючись від репресій, Осьмачка пробирається на Поділля, маючи намір нелегально перейти через польський кордон. Його заарештовують і відправляють під конвоєм аж у Свердловськ, але дорогою Тодось Степанович втікає і знову прямує на Поділля з тим самим наміром. Цього разу його відправляють в тюрму за звинуваченням у шпигунстві.

Очікуючи цілком ймовірну кулю в потилицю, Осьмачка приймає останнє рішення — боротися далі, але "не засобом сили, а засобом слабості" і симулює божевілля. Його переводять в психіатричну лікарню в Києві. Усю моторошність тієї ситуації пізніше він змалював у повісті "Ротонда душогубців" (1956).

1943 року у Львові він видає свою четверту книжку "Сучасникам". 1944 року Осьмачка пише повість "Старший боярин" — першу світлу книгу, позбавлену страшних картин пекельного та жорстокого життя. Однак лише через рік поет повертається у "прокляті роки" у поемі "Поет", сповненої особистісними враженнями й переживаннями круговерті репресій. 1947 року поема на 23 пісні вийшла в світ у чудовому мистецькому оформленні художника М.Дмитренка з присвятою "Пам'яті

єдиного мого друга і найблагороднішої людини між людьми, мені знайомими, мого батька Степана Осьмачки".

У 1953 році вийшла збірка "Китиці часу", де було зібрано вірші 1943-1948 рр. Після цього письменник ще активніше працює у жанрі прози: повість "План до двору" (1951), книжка "Ротонда душогубців" (1956), перекладає О.Уайльда і У.Шекспіра, виступає з есеїстичними роздумами про Шевченка й природу мистецької діяльності. Однак нерозуміння земляків-критиків, глуха й байдужа читацька аудиторія, до якої апелював Тодось Осьмачка в надії зібрати кошти на видання своїх творів, посилювали відчай і безвихідь письменника.

В своїх мандрівках по світу він ніколи не зупинявся, переслідуваний, немов хворобою, страхом розправи над ним агентами КДБ. Переїхавши з Німеччини до США Тодось Осьмачка прагне зосередитися на творчих справах. Часто виступає перед українськими громадами, та страх і підозри змушують його знову зриватися з місця, й переїжджати від країни до країни.

6 липня 1961 року на одній з вулиць Мюнхена він упав під ударом нервового паралічу. Стараннями друзів його літаком перевозять до США і кладуть на лікування в психіатричну лікарню "Пілгрім Стейт Госпітал" поблизу Нью-Йорка. Та вийти з госпіталю хворому поетові, який вимріявав нову збірку поезій і афоризмів "Людина між свідомістю і природою", не судилося. 7 вересня 1962 року на 67 році життя Тодось Осьмачка помер.

Література: Поезії (К., 1991).